

IV

EEN KEUZE GEKENMERKT DOOR EEN GEMIS

DE VERBINTENIS TOT KUISHEID ALS ANTWOORD OP EEN GAVE VAN GOD.

Als de radicale keuze om God en de Kerk te dienen gekenmerkt wordt door het afstand doen van de concrete uitoefening van seksualiteit en dus door een vorm van ontbreken, kan het nogal gevaarlijk zijn om het alleen vanuit dit gezichtspunt te bekijken: je bouwt je leven niet op een gemis. Voordat we concreter ingaan op deze vraag naar de plaats van ontbreken in ons leven en de vormen die onze relatie met dit ontbreken kan aannemen, is het essentieel om eerst aan te geven wat het rechtvaardigt: de verbintenis binnen een bijzondere relatie met God.

Leven in kuisheid: een beslissing die gepaard gaat met genade

Tijdens de Algemene Congregatie waarin de Jezuiten probeerden de leer van het Tweede Vaticaans Concilie te vertalen naar hun levenswijze, werd een decreet gewijd aan kuisheid. Deze tekst beschrijft drie voorwaarden voor een toewijding aan kuisheid op een solide basis: een levend geloof, emotioneel evenwicht en de vrije keuze om zichzelf aan te bieden.

Wil iemand deze roeping van liefde in de Kerk omarmen, dan moet hij noodzakelijkerwijs beschikken over

a. een levend geloof; dit alleen maakt het mogelijk om de betekenis en de prijs van deze hogere liefde te begrijpen, die de affectieve neigingen van onze geslachtelijk gedifferentieerde persoonlijkheid overneemt en toewijdt en haar natuurlijke gedragingen en bewegingen overstijgt.

b. het gezonde evenwicht van een steeds groeiende affectiviteit, die de impulsen en motivaties van de hele persoonlijkheid integreert, bewust of onbewust, en zo de weg opent naar een volledig menselijke beslissing,

c. tot slot, vooral in onze tijd, de heldere, vrije, expliciete en grootmoedige keuze waarmee de aan God gewijde maagdelijkheid de voorkeur krijgt vanwege haar welbegrepen voortreffelijkheid: door maagdelijkheid wijdt de mens zich aan God in het totale offer van zijn lichaam en ziel en verwezenlijkt hij, in authentieke instemming, de roeping van de genade om een relatie aan te gaan die van vriendschapsliefde en naastenliefde is, en die verder gaat dan de volheid van het christelijke huwelijk. [1967]

Verschillende aspecten van deze tekst zijn het vermelden waard. Allereerst de nadruk op de beslissing. Als de deugd van kuisheid een gave van God is, die haar plaats inneemt in een specifieke roeping die

zelf geleefd wordt als een ontvangen gave, dan is ze niettemin het voorwerp van een persoonlijk levensproces dat vrij en helder moet zijn. Het gaat erom deze roeping te omarmen, Gods geschenk te beantwoorden met een persoonlijke beslissing waar niets of niemand druk op mag uitoefenen. Er worden veel bijvoeglijke naamwoorden gebruikt om deze keuze te beschrijven: "helder, vrij, expliciet en grootmoedig". Zoveel details vestigen de aandacht op het feit dat dit niet altijd het geval is. Kuisheid en celibaat kunnen door sommige kandidaten voor het priesterschap gezien worden als voorwaarden voor toegang tot het priesterambt in de Latijnse Kerk: ze willen priester worden en om dat te kunnen doen moeten ze celibatair zijn. Op dezelfde manier kan in het religieuze leven de eerste impuls expliciet uitgaan naar een vorm van navolging van Christus, geleefd in gemeenschap, waarin het celibaat een consequentie is van het gemeenschapsleven, en kuisheid een manier om ervoor te zorgen dat dit alles coherent is. Maar het is van vitaal belang dat de vormingsverantwoordelijken duidelijk maken dat een heldere, vrije en expliciete keuze voor kuisheid vereist is. Kandidaten worden niet gevraagd perfect te zijn of geen strijd meer te voelen op dit gebied, maar ze worden gevraagd te kiezen voor deze vorm van leven. In de christelijke moraaltheologie kan een keuze alleen als goed worden beschouwd als iemand deze als goed erkent, en als goed voor hem of haar. Als de keuze wordt gemaakt zonder er echt in te geloven en zonder te geloven dat het een kwestie is van het aangaan van een levensvorm die goed is, die een bron van persoonlijke vervulling zal zijn, zelfs als dit ten koste gaat van een zekere strijd; als deze keuze eenvoudigweg wordt gemotiveerd door het feit dat kuisheid de voorwaarde is voor toegang tot de levensvorm waar de kandidaat van droomt, dan bevinden we ons niet in een situatie van vrije en expliciete keuze. We moeten altijd denken aan de leer van de heilige Thomas: *"We beledigen God alleen voor zover we handelen tegen ons eigen goed"*. Als de weg van de kuisheid niet als een goed wordt beschouwd, dan zou het een belediging van God zijn om jezelf daaraan te verbinden. Het Tweede Vaticaans Concilie beval een dergelijke benadering van kuisheid aan bij de vorming voor het religieuze leven. [Vat. II, PC §12]

Als de vrije keuze die op een bepaald moment in het leven wordt gemaakt doorslaggevend is voor de gegrondheid van kuisheid, dan is het noodzakelijk dat deze vrije keuze zich ontvouwt in een veelheid van secundaire keuzes waarmee een mens gedurende zijn aan God gegeven leven zal proberen *"de impulsen en drijfveren van de hele persoonlijkheid"* te integreren. Het is belangrijk om in het begin na te gaan of zijn gevoelsleven een zeker evenwicht vertoont, maar nogmaals, dit betekent geenszins dat de zaak is afgehandeld. Hij zal de soms verontrustende, soms nieuwe impulsen die hij gedurende zijn hele leven zal voelen, moeten integreren en nooit ophouden om met Gods hulp de eenheid op te bouwen die een kuis leven vormt. Als te veel innerlijke onrust de keuze voor het godgewijde leven riskant maakt, moeten we ook op dit punt geen verkeerde verwachtingen hebben. Met zijn gebruikelijke humor benadrukte Timothy Radcliffe de mate waarin deze toewijding de menselijke wijsheid te boven gaat:

Het is niet genoeg om te hopen dat alles goed zal gaan als we evenwichtige jonge mannen en vrouwen rekruteren, vrij van elke schijnbare emotionele stoornis. Zouden evenwichtige mensen hun leven geven voor hun vrienden? Zouden ze de negenennegentig schapen verlaten om dat ene verdwaalde schaap te zoeken?

Het gezonde evenwicht dat nodig is voor het ambt en het gewijde leven is niet de saaiheid en grijsheid van een persoonlijkheid die door niets wordt geraakt en door niets wordt geschud. Het essentiële is niet de afwezigheid van innerlijke bewegingen, maar het vermogen om ze te integreren en je er niet door te laten overweldigen.

Tot slot, om terug te komen op het decreet van de jezuïeten, kan dit alles alleen gedaan worden, en alleen betekenis hebben, in *"een levend geloof"*, omdat alleen vanwege God en in de relatie die met Hem geleefd wordt, zo'n keuze gezien kan worden als een vorm van vervulling. De keuze voor

geestelijke maagdelijkheid is de concrete vorm die de mens aanneemt als antwoord op Gods geschenk, op de verbondsrelatie die God voorstelt om te leven. De mens antwoordt daarop met zijn hele wezen.

Het is in naam van een relatie dat zo'n verzaking wordt gedaan.

Waarom is er in de katholieke en orthodoxe kerken een traditie van seksuele onthouding en celibaat voor God? De basis van zo'n verbintenis is antropologisch: het berust op de overtuiging dat de mens een eenheidswezen is; samengesteld, ja, maar verenigd. Dus een spirituele toewijding kan door christenen niet in een 'puur spirituele' sfeer worden gezien zonder dat deze toewijding wordt vertaald in gedrag en handelingen waarbij het lichaam betrokken is. Als we seksualiteit en genitaliteit werkelijk integreren in deze eenheid, leggen we een nauw verband tussen seksuele relaties en de liefdesrelatie die beide zijswijzen verenigt. De seksuele relatie zal des te menselijker, opbouwender en bevredigender zijn als deze wordt ervaren binnen een algehele relatie van liefde en vertrouwen tussen de twee partners. We kunnen onszelf pas echt lichamelijk geven als we onszelf helemaal aan de ander hebben gegeven. Daarom geven degenen die besluiten om zich radicaal aan God te geven, om hun relatie met God tot het essentiële deel van hun leven te maken, zich niet in seksuele relaties, niet omdat seksualiteit slecht of onwaardig is, maar omdat zo'n seksuele relatie niet in overeenstemming zou zijn met hun toewijding. Hij kan zich niet tegelijkertijd lichamelijk aan iemand geven en beweren dat hij zich met zijn hele wezen aan God geeft. Een trappistenmonnik benadrukte duidelijk dat de gave die aan de bron van kuisheid ligt, de gave van de persoon zelf is:

Religieuzen en celibatairen die een gelofte van kuisheid afleggen en hun seksuele vermogens aan God aanbieden, drukken daarmee de gave van zichzelf aan God uit. Deze gave betekent de overgave van henzelf en vestigt hen in een diepe en unieke persoonlijke relatie met God, een relatie die alleen zijn volledige vervulling kan vinden door verplaatsing van het fysieke seksuele verlangen. Degenen die deze gelofte afleggen geven niet zomaar iets op. Het is niet simpelweg een kwestie van ascetische discipline of het zoeken naar meer vrijheid voor het apostolaat, ondanks de wezenlijke waarde van deze aspecten. [P. Day, Love versus chastity, African Ecclesial Review, 1968]

Diocesane priesters leggen geen gelofte van kuisheid af, maar ze zijn wel geroepen om die na te leven. Het is niet onbelangrijk om erop te wijzen dat waar religieuzen een gelofte van kuisheid afleggen, priesters op het moment van hun wijding tot het diaconaat een belofte van celibaat afleggen met het oog op de zending. De bisschop roept hen op tot deze belofte door te zeggen: "*Jullie hebben gekozen voor een celibatair leven. Door uit liefde de eisen van deze staat te aanvaarden, toon je je beschikbaarheid voor alle mensen en zul je door je leven getuigen dat God boven alles moet worden liefgehad*" [Rituale diakenwijding] Het celibaat is inderdaad een staat en geen deugd, waarvan de belangrijkste betekenis, in de context van het diaconale en priesterlijke ambt, beschikbaarheid voor alle mensen is en getuigenis van de verplichting die op ons allen rust om God boven alles lief te hebben. Het hart van de roeping wordt gevonden in de zending en pastorale dienst aan allen, en niet in de specifieke relatie met God zoals het geval is in het religieuze leven, en in het bijzonder het kloosterleven. Dezelfde interpretatie is te vinden in het conciliaire decreet over het leven van priesters, waar kuisheid nooit expliciet wordt genoemd: de volmaakte onthouding die in de Latijnse Kerk van priesters wordt geëist "*is zowel een teken als een stimulans van pastorale naastenliefde, en een bijzondere bron van geestelijke vruchtbaarheid in de wereld*". Ook hier is het de pastorale missie die voorrang heeft; in de rest van dezelfde paragraaf wordt het celibaat voorgesteld als een levensvorm die veel voordelen heeft voor het priesterschap, omdat het de priester beschikbaar maakt om zich volledig te wijden aan de dienst van de mensen en van het Koninkrijk.

Zolang kuisheid alleen wordt gezien in termen van verzaking en gemis, blijft het onbegrijpelijk en deels onmogelijk om te leven. Wat essentieel is, is niet het opgeven van een faculteit of het afzien van bepaald gedrag, maar de gave van zichzelf. Kuisheid moet alleen beschouwd worden op het niveau van de persoon en niet op het niveau van één dimensie van die persoon. Het is omdat iemand zichzelf aan Christus heeft gegeven, omdat de relatie die hij met Hem heeft het essentiële deel van zijn leven is, dat zijn manier van leven een bepaalde stijl zal aannemen. Op een vrijdagavond merkte een monnik die verantwoordelijk was voor de maaltijden in het gastenverblijf van zijn klooster op dat er onder de weekendgasten een vrouw was wiens charme hem diep raakte. Hij vroeg onmiddellijk aan zijn abt om voor twee dagen van zijn taken ontheven te worden en vervangen te worden door een andere broeder. Hij vertelde later dat hij geen gevaar voelde om seks met haar te hebben, of zelfs om verliefd op haar te worden. Maar hij had zich gerealiseerd dat ze waarschijnlijk nog lange tijd een plaats in zijn gedachten zou innemen waarvan hij vond dat die voor Christus gereserveerd moest blijven. Vluchten was geen kwestie van het opgeven, noch de manifestatie van een "probleem met vrouwen", maar een vorm van fijngevoeligheid jegens degene aan Wie hij zijn leven had gegeven.

De betekenis van kuisheid ligt in de gave en niet in het ontbreken. Dit is essentieel als we over kuisheid praten, bijvoorbeeld met jongeren. Maar het is net zo essentieel voor ieder van ons, vooral in moeilijke tijden: als kuisheid me een ondraaglijke last lijkt, als deze manier van leven me op dit moment zonder betekenis lijkt, is dat dan geen waarschuwingssignaal dat me bewust moet maken van de afstomping van mijn geestelijk leven? Zo'n keuze is zinloos als er geen relatie aan ten grondslag ligt: we keren weer terug naar het "*niets boven de liefde van Christus verkiezen*" uit de Regel van Sint Benedictus. De moeilijkheden en uitdagingen van kuisheid worden niet in de eerste plaats aangepakt door een toename van wilskracht, maar door een verdieping van de zelfgave aan Christus. Clemens van Alexandrië onderwees dit al in de tweede eeuw:

Voor ons is het echt uit liefde voor de Heer en omwille van het goede zelf dat we onthouding koesteren en zo de tempel van de Geest heiligen [Stromatae III,59,4].

Mensen hebben geen vitale behoefte om seksuele relaties te hebben, maar ze hebben het wel nodig om zichzelf te kunnen geven en te ervaren dat ze bemind worden. Voor ons wordt dit geven en ontvangen van liefde in de eerste plaats ervaren in onze relatie met God en in onze dienst aan zijn volk. Diepe vriendschapsrelaties kunnen dit leven op zeer vruchtbare manieren voeden, maar ze zullen nooit de plaats innemen van de ultieme, radicale gave van iemand die zichzelf voor eens en voor altijd aan God heeft gegeven.

In een gewaagde vergelijking stelt de Trappistenmonnik waarover we zojuist hebben gelezen een analogie voor: *net zoals een seksuele relatie die wordt beleefd zonder een totale zelfgave frustrerend en onvervuld is, zo maakt elke halve maatregel in de zelfgave aan God de priester of religieus gefrustreerd en ongelukkig, geestelijk en menselijk*. Ook hier geldt wat gezegd is over het religieuze leven evenzeer voor het leven van priesters, zoals Paulus VI benadrukte in zijn encycliek over het priesterlijke celibaat:

Het ware en diepe motief voor het gewijde celibaat is de keuze voor een meer intieme en volledige persoonlijke relatie met het mysterie van Christus en van de Kerk, voor het welzijn van de hele mensheid: in deze keuze kunnen de hoogste menselijke waarden zeker hun hoogste uitdrukking vinden. [Paulus VI, 1967]

Christus, een prioriteitskeuze, een exclusieve, absolute keuze?

Als kuisheid gekozen wordt door sommigen wier roeping dat is, vanwege een bepaalde relatie met Christus en de Kerk, hoe kunnen we deze relatie en deze keuze dan karakteriseren? Dit is niet alleen een theoretische of theologische vraag, want de manier waarop we tegen deze keuze aankijken heeft

heel praktische gevolgen. Als je 18 of 20 bent, kun je verleid worden door het idee dat deze keuze een **absolute** keuze is, een keuze voor een levensvorm die radicaal tegengesteld is aan die van de wereld, maar die niettemin de bron zal zijn van een ervaring van vervulling. Het tegenovergestelde van het absolute is het **relatieve**, en dat is waar jongeren van moeten rillen, want wat ze verstaan onder "relatief" is een gemengde verbintenis, een verbintenis die niet volledig is, die hun verlangen om zichzelf volledig te geven niet bevredigt. Maar **relatief** betekent ook *in relatie*, een keuze die vorm krijgt in samenhang met andere dimensies van het leven. Het absolute is dus dat wat zonder relatie is, wat zijn waarde in zichzelf heeft en zonder verwijzing naar iets anders. Het volgen van Christus kan niet worden gezien als een absolute keuze die alle andere vormen van relatie tot niets zou reduceren, of die geen verband zou houden met wat ons menselijk leven, vriendschap, ontmoetingen, emotie, etc. uitmaakt. Kiezen voor het volgen van Christus kan betekenen dat je je toewijdt aan een vorm van leven die origineel en zeldzaam is in de huidige context, maar het betekent niet dat je kiest voor een ander leven, een leven dat zich elders zou afspelen. Want het Woord is vlees geworden, Hij is gekomen om ons te ontmoeten in het gewone en complexe weefsel van menselijke relaties.

De keuze die wordt voorgesteld als **exclusief** staat dicht bij de werkelijkheid: ze is radicaal en zal de betrokkene in een levensvorm plaatsen die verschilt van die van alle christenen. De liefde voor Christus en de Kerk wordt hier gezien als de belangrijkste keuze, de spil van een bestaan waaraan de belangrijkste capaciteiten van het individu zullen worden gewijd, in het bijzonder het vermogen om lief te hebben. Wie zich op deze manier aan Christus toewijdt, maakt een keuze die vanuit dit gezichtspunt lijkt op die van getrouwde mensen die, van alle relaties die voor hen beschikbaar zijn, ervoor kiezen om een exclusieve relatie met hun echtgenoot op te bouwen. De term exclusief roept een keuze op die inhoudt dat je afziet van andere mogelijke keuzes. Maar welke vorm neemt deze exclusiviteit aan? We raken hier aan een punt dat verschillend wordt ervaren door diocesane priesters en religieuzen. De identiteit van een DIOCESANE PRIESTER ligt in het feit dat hij gewijd is om het volk van God te dienen. Het conciliaire decreet over het leven van priesters begint als volgt:

Door de heilige wijding en zending ontvangen van de bisschoppen, worden priesters bevorderd tot de dienst van Christus de Leraar, Priester en Koning; zij delen in zijn bediening, die dag na dag de Kerk hier beneden opbouwt, zodat zij het Volk van God, het Lichaam van Christus, de Tempel van de Heilige Geest kan zijn. [Vaticanum II, PO §1]

De radicale keuze hier bestaat erin om te **dienen**. Het zal het referentiepunt zijn voor de beslissingen van de priester en de belangrijkste bron van betekenis in zijn leven. Het offer van zijn leven aan God wordt bemiddeld door de dienst aan de Kerk, net zoals de gave van een man en vrouw aan God wordt bemiddeld door de liefde voor hun echtgenoot en kinderen. In het geval van priesters is het onmogelijk om te spreken van een exclusieve keuze, omdat hun hele leven zijn betekenis vindt in bemiddeling: ze kunnen geen exclusieve relatie hebben met de Kerk, ten koste van hun relatie met God, of andersom.

In de context van HET GODGEWIJDE LEVEN heeft de keuze vooral betrekking op **de relatie met God**. Als een religieus tot priester wordt gewijd, vormt deze wijding niet de kern van zijn verbintenis; hij wordt gewijd na zijn plechtige professie, uit gehoorzaamheid, om een dienst te verrichten in zijn gemeenschap of in de Kerk. Maar de fundamentele keuze is die om zichzelf aan Christus te geven om vanaf hier in diepe verbondenheid met Hem te leven. Kan deze keuze als exclusief worden beschouwd? Nee. De persoon die gaat trouwen wordt niet gevraagd om onaangenaam te worden voor alle vrouwen behalve de zijne, of om alle relaties te vermijden met vrouwen met wie hij een vriendschaps-, werk- of familieband had. Hij moet onderscheiden wat het heiligdom van exclusiviteit is: de seksuele relatie natuurlijk, maar dat is niet genoeg. Er zijn veel manieren om ontrouw te zijn aan je vrouw zonder daadwerkelijk seks te hebben, door alles te onthullen wat de intimiteit van het koppel uitmaakt, door wellustige blikken te werpen op andere vrouwen, zoals Jezus veroordeelde, en op nog veel meer

manieren. Op een dag besprak ik deze zaken met een masseur en ik vertelde hem over het project voor dit boek. Ik probeerde de redenen voor onthouding van seksuele relaties in het religieuze leven uit te leggen aan de hand van het idee van een gave van de hele persoon. Hoewel hij vrij ver afstond van de christelijke cultuur, trok hij meteen een parallel met zijn eigen situatie. Hij vertelde me dat er massagetechnieken zijn die hij, vanwege de liefde voor zijn vrouw, niet gebruikt - niet uit respect voor zijn klant maar uit respect voor haar. Deze technieken zijn op zich niet slecht, ze worden gebruikt door andere professionals die het niet ontbreekt aan ethiek, maar fijngevoeligheid brengt deze man ertoe om niet te doen wat zijn vrouw niet wil dat hij doet, ook al vertelt hij haar niet wat hij doet in zijn praktijk. Dit lijkt me een heel juiste reactie: naast onthouding van seksuele relaties moet er nog een heel onderscheidingsproces plaatsvinden, uniek en aangepast aan elke persoonlijkheid, om vast te stellen wat in overeenstemming is met de zelfgave aan Christus en wat dit zou schaden. Voor sommigen zal dit een zekere emotionele of gedragsmatige terughoudendheid betekenen, maar voor anderen zou dezelfde terughoudendheid onnatuurlijk zijn en een bron van frustratie en verdriet.

Moeten we ons laten fascineren door deze opvattingen over de gave, absoluut of exclusief, die ons doen geloven dat er niets bestaat buiten deze geestelijke relatie met Christus? Moeten we ons voorstellen dat Hij religieuzen afsnijdt van alles wat een menselijk leven uitmaakt, om ons naar een heel andere vorm van leven te leiden? Het lijkt me dat gewijde levens die zich in zo'n geest ontwikkelen zelden aanleiding geven tot vervulde persoonlijkheden en nauwelijks een bron zijn van naastenliefde buiten de orde van plichtsbetrachting.

Met het eerbiedwaardige gebod van de Regel van Sint Benedictus, "*verkies niets boven de liefde van Christus*", bevinden we ons in een opvatting van kuisheid die eerder van de orde van *prioriteit* is, gegeven aan Christus, in alle omstandigheden. Wat de traditie vaak een 'onverdeeld hart' heeft genoemd, duidt geen bepaald gedrag aan dat altijd als goed kan worden beschouwd. Christus volgen met een onverdeeld hart nodigt iedereen uit om de keuze te maken om voorrang te geven aan Christus, onvermoeibaar, de hele dag door en niet alleen op het moment van de eerste verbintenis. We kunnen onszelf niet volledig aan meerdere mensen tegelijk geven - dus de totale zelfgave is uitgesloten van het godgewijde leven, net als het gedrag dat dit het meest radicaal manifesteert, seksuele relaties. Maar dan moeten we in elke situatie nagaan of een bepaalde vriendschap, activiteit of enthousiaste interesse in een onderwerp niet de plaats van Christus inneemt, geen prioriteit wordt in de tijd die we eraan besteden, of in de zorgen die onze gedachten en zelfs ons gebed bezighouden. Als een persoon of een situatie de neiging heeft om te veel ruimte in mijn leven in te nemen, breng ik mijn gebed dan door om er met God over te praten, of gebruik ik de tijd van het gebed om God weer op de eerste plaats te zetten?

Deze keuze houdt een gemis in, het is niet de keuze voor het gemis.

We moeten het gemis, dat van invloed is op het celibaat omwille van het Koninkrijk, onder ogen zien voordat we ervoor kiezen om ons eraan te verbinden, en niet te snel geloven dat het geestelijk leven dit zal compenseren. Het geestelijk leven is een bron van zin, het behoedt ons voor het absurde, maar het behoedt ons niet voor het gemis, wat een voortdurende oproep is om onze relatie met God te verdiepen en te zuiveren. God of Christus komen niet om de leegte op te vullen die wordt achtergelaten door het celibaat of seksuele onthouding. Het zou een grote psychologische illusie zijn om dit te geloven, omdat de relatie met God niet in hetzelfde register staat als menselijke relaties en ons niet op dezelfde manier beweegt. Het zou ook een theologische fout zijn die grenst aan afgoderij, of het onderhouden van een instrumentele relatie met God. Als ik Hem zie als degene die het gat vult en mij uit mijn lijden verlost, dan is dat omdat Hij mij ten dienste staat, niet andersom. Spirituele activiteiten en het gebedsleven worden dan geëvalueerd op basis van het goede dat ze me doen en niet op basis van het offer van mezelf in de nacht van het geloof, een offer dat het schepsel verschuldigd is aan zijn

schepper. Zelfs als we een tamelijk affectieve opvatting hebben van onze relatie met Christus, is het van vitaal belang om ons op dit gebied geen illusies te maken: hij is geen minnaar, hij neemt ons niet in zijn armen, enzovoort. De keuze voor een leven gewijd aan Christus brengt een gemis met zich mee dat door niets of niemand kan worden opgevuld. De uitdaging is niet om het gemis op te vullen, maar om er zin aan te geven, want het is niet het gemis dat ons kapot maakt, het is de absurditeit. Of om het anders te zeggen, we kiezen niet voor gebrek om het gebrek, we maken een keuze die ook voor een deel gebrek inhoudt. Het is opvallend hoeveel van de vragen die ons over deze onderwerpen gesteld worden negatief zijn: "Waarom heb je ervoor gekozen om niet te trouwen?" We bouwen ons leven niet op gebrek, leegte of negativiteit. Het hele punt, niet alleen bij het beantwoorden van deze vragen, maar ook en vooral bij het opbouwen van de balans van je persoonlijke leven, is om de plaats van het gebrek te erkennen, zonder het tot het centrale aspect te maken van de verbintenis of levensstijl die je hebt gekozen. Het is een gevolg, geen doel op zich. Het heeft alleen betekenis in de oriëntatie op een goed, namelijk die vorm van leven die bij sommige mensen past en waarin de gave van het zelf wordt gerealiseerd in een ander register dan dat van affectiviteit en seksualiteit.

De focus op gebrek, de beschrijving van ons leven in uitsluitend negatieve termen, is niet alleen een kenmerk van de groepen jongeren die we ontmoeten. Het kan ons ook innerlijk raken, op moeilijke momenten wanneer het moeilijk is om dingen te begrijpen en we alleen maar bezig zijn met eenzaamheid die omslaat in isolatie, emotionele frustratie die belastend wordt en geen uitweg lijkt te bieden, en lichamelijk ongemak dat niet uitgedrukt kan worden. "Wat heb ik gekozen?" en "Wat kies ik vandaag?" zijn meer stimulerende vragen dan "Wat mis ik?" of "Wat wordt mij ontnomen?"

ZOALS AL HET MENSELIJK LEVEN

WORDT ONS LEVEN GEKENMERKT DOOR GEBREK

Als de keuze voor een radicaal aan God gegeven leven in het celibaat duidelijk gekenmerkt wordt door gebrek, moeten we ons niet voorstellen dat gebrek alleen in zulke situaties voorkomt. Door vrijwillig en omwille van God een vorm van gebrek te ervaren die de aandacht trekt, delen we niet alleen de algemene toestand van veel mannen en vrouwen die celibatair leven zonder daar altijd voor gekozen te hebben, maar ook en vooral de algemene menselijke toestand, die altijd gekenmerkt wordt door gebrek.

Eindigheid, de lichamelijke conditie

Zelfs zonder op ouderdom te wachten, worden we dagelijks geconfronteerd met de grenzen van onze lichamelijke conditie, ook al houden allerlei apparaten tegenwoordig de illusie in stand dat deze grenzen niet meer bestaan. Een van de grootste uitdagingen van het spirituele leven, sinds de Tuin van Eden, is te begrijpen dat we toegang hebben tot geluk binnen deze grenzen en niet ondanks deze grenzen. Verlossing komt tot ons binnen deze grenzen om ons toegang te geven tot het leven met God en niet om ons erbuiten te trekken. "*Genade vernietigt de natuur niet, maar vervolmaakt haar*", leert Sint Thomas. Een van de trucjes van de verleiding is om ons het onmogelijke te laten beschouwen alsof het verboden is en zo het overwinnen van grenzen binnen het bereik van onze wil te plaatsen. Het zou voldoende zijn om de norm te overschrijden om de grens niet langer te laten bestaan, niet alleen de grens die door deze norm wordt gevormd, maar ook de grenzen die onze toestand als mens schragen. Het is niet nodig om jezelf tot kuisheid te verplichten om eindigheid te ervaren: in veel aspecten van ons bestaan is het een gewone ervaring om gebrek te voelen. Ons verlangen is oneindig en we ervaren dat in onze lichamelijke toestand, die eindig en beperkt is. We hebben de keuze om deze toestand te zien als een gevangenis waaruit we met alle mogelijke middelen moeten ontsnappen, óf als de ruimte

om ons verlangen te realiseren, in de lichamelijke toestand en niet elders. Het is de voorwaarde van een juiste relatie met jezelf en je eigen lichaam, zonder je voor te stellen dat de ander, of dat nu een geliefde of God is, me de toegang zal geven tot een leven voorbij de grenzen. Dit is wat de protestantse theoloog E. Fuchs zei over het huwelijksleven:

Onvolledigheid is er, als een feit, als een noodzaak: de ander kan alleen komen als een ander-voor-mij, als ik de wetenschap accepteer dat ik onvolledig ben en dat voor altijd wil blijven. [E. Fuchs, Le désir et la tendresse, 1999, p. 192-193].

De deugd van kuisheid is daarom geen obstakel voor een ontmoeting, maar de voorwaarde voor een juiste relatie met de ander. Het stelt ons in staat om onze beperkingen en onze onvolledigheid te ervaren als normale onderdelen van onze menselijke conditie en niet als tekenen van schuld of naweeën van een opvoeding die we dringend moeten overwinnen. We zijn beperkte wezens, we willen liefhebben en bemind worden: daar is niets bijzonders aan en het zou een illusie zijn om te geloven dat het volgen van Christus ons daarvan zal vrijstellen.

Gezegende mislukkingen die ons herinneren aan de werkelijkheid

Zoals we uit ervaring weten, wordt ons leven gekenmerkt door allerlei beperkingen, maar ook door mislukkingen. Net als we dachten dat de kwestie van kuisheid min of meer geregeld leek, ontdekken we dat we ontroerd raken door de fysieke nabijheid van iemand, of door een schouwspel. Net toen we ons hadden voorgesteld dat we de vastentijd volledig op de Heer gericht zouden doorbrengen, realiseren we ons hoeveel tijd we doorbrengen op internet of op sociale netwerken. Net nadat we met overtuiging hebben gepreekt over innerlijke vrijheid of onthechting in de gave van onszelf, merken we dat we angstig wachten op tekenen van erkenning of genegenheid van een lid van onze gemeenschap.

Moeten we onszelf dan vreselijk verwijten? Moeten we ons bezighouden met strenge boetepraktijken om te proberen er onderuit te komen? We hebben een belangrijke spirituele meester over dit onderwerp, François de Sales. Hij was alert op de impasse die ontstaat door al te strenge boetedoening, die haar verwantschap met trots nauwelijks verhuult. Verschrikkelijk boos zijn over dit of dat falen is tegelijkertijd bevestigen dat absolute zelfbeheersing mogelijk is. Door met ogenschijnlijk berouw te klagen over je zonde, betreur je in feite het feit dat er een mankement zit in je almacht. Naast talloze voorbeelden in zijn correspondentie, bevat de *Inleiding tot het godvruchtige leven* zeer expliciet advies op dit punt:

Geloof me, Philothea: net zoals de zachte en hartelijke vermaningen van een vader veel meer macht over een kind hebben om het te corrigeren dan boosheid en toorn, zo ook ons hart als het een fout heeft gemaakt, als we het berispen met zachte en kalme vermaningen, met meer mededogen ervoor dan drift ertegen, en het aanmoedigen om zich te verbeteren. Het berouw dat het voelt zal veel verder doordringen en beter tot hem doordringen dan een ontijdig, boos en onstuimig berouw ooit zou kunnen. Wat mij betreft, als het er mij bijvoorbeeld veel aan gelegen was om niet in de ondeugd van ijdelheid te vallen, en als ik er desondanks door een grote val in terecht was gekomen, dan zou ik mijn hart niet op deze manier willen berispen: "Ben je niet ellendig en afschuwelijk dat je je na zoveel voornemens hebt laten meeslepen door ijdelheid? Sterf van schaamte, richt je ogen niet langer naar de hemel, blind, schaamteloos, verraderlijk en ontrouw aan je God", en dergelijke dingen; maar ik zou het redelijk en uit medelijden willen corrigeren: "Kom op, mijn arme hart, we zijn in de put gevallen waaruit we zo vastbesloten waren te ontsnappen; ah! Laten we opstaan en het voor altijd achter ons laten, laten we vragen om Gods genade en hopen dat die ons zal helpen om vanaf nu standvastiger te zijn, en laten we terugkeren naar het pad van nederigheid; laten we vanaf nu op onze hoede

zijn, God zal ons helpen, we zullen het beter doen". En op basis van dit berouw wil ik een solide en vastberaden voornemen opbouwen om niet weer in zonde te vervallen, met de juiste middelen om dat te bereiken en ook met het advies van mijn leidsman. [Inleiding tot het devote leven 3,9]

Meer medelijden hebben met zijn door de storm gekwelde hart dan drift ertegen ... Dit is een belangrijke uitspraak over het onderwerp kuisheid. In plaats van in woede en minachting te ontsteken voor onszelf nadat we ons realiseren dat we weer eens zwak zijn geweest in het aangezicht van de verleiding, wat die ook mag zijn, is het nuttiger om mededogen te hebben met ons hart, de complexiteit ervan te erkennen en het feit dat we er geen volledige controle over hebben. Natuurlijk, als we een duidelijk beeld hebben van het gedrag dat tot de verleiding en de val heeft geleid, moeten we proberen eruit te stappen en de manier waarop we handelen te veranderen, zo ver mogelijk stroomopwaarts. Maar als het op seksuele zaken aankomt, hebben we zelden duidelijke inzichten en is het beter om humor en geduld te gebruiken, wat niet betekent dat we met toegeeflijkheid naar onszelf kijken. De hele kunst van heiliging, zowel voor onszelf als voor anderen, is om de zonde te leren haten zonder de zondaar te haten, en nooit onze beperkte toestand als schepselen uit het oog te verliezen.

*Als iemand echter vindt dat zijn hart niet genoeg bewogen kan worden door deze zachte correctie, kan hij de **berisping** gebruiken, een harde en krachtige terechtwijzing om het tot diepe beschaamdheid op te wekken, op voorwaarde dat hij, nadat hij zijn hart ruw gezeseld en opgehitst heeft, eindigt door het te **verlichten**, en al zijn spijt en toorn beëindigt in een zoet en heilig vertrouwen in God, in navolging van die grote boeteling die, toen hij zag dat zijn ziel gekweld was, haar op deze manier ophief: "Wat buigt ge u neer, mijn ziel, wat zijt ge ontrust in mij? Stel gij op God uw hoop: eenmaal loof ik Hem weer die mij bevrijdt - mijn God." [Ps 42:6].*

Pak je hart dan, als het valt, heel zachtjes op en verootmoedig je zeer voor God vanwege de kennis van je ellende, zonder je op enigerlei wijze te verbazen over je val, want het is geen wonder dat gebrekkigheid gebrekkig is, en zwakheid zwak, en ellende onbeduidend. Niettemin, verafschuw met al je kracht de overtreding die je God hebt aangedaan, en keer met veel moed en vertrouwen in zijn barmhartigheid terug naar de deugd die je had verlaten. [Inleiding tot het devote leven 3,9]

Rustig, maar zonder zelfgenoegzaamheid, bevestigt François de Sales dat we niet verrast moeten zijn door onze ondergang, noch verrast door onze zwakheid, omdat we schepselen zijn. Niet alleen zondaars, maar beperkte schepselen. De essentiële beweging van heiliging is de aanvaarding van genade, niet een strijd gebaseerd op onze eigen kracht of op ons idee van perfectie. Veel religieuzen putten zichzelf uit in het nastreven van een min of meer onbereikbaar zuiverheidsideaal, dat de indruk kan wekken een zoektocht naar heiligheid te zijn, terwijl het in feite meer een kwestie is van een onvermogen om iemands schepselmatige toestand en zijn beperkingen te accepteren.

De heilige bisschop nodigde een van zijn leerlingen, een jonge kloosterzuster, uit om helder te kijken naar verlangens die voor haar misschien een oproep tot heiligheid leken, terwijl ze in feite gewoon het resultaat waren van hoogmoed. Wat had het voor zin om zich in te spannen voor een onbereikbaar ideaal?

Houd al die verlangens voor verdacht die, volgens het algemene gevoel van goede mensen, niet gevolgd kunnen worden in hun uitwerking: dat zijn de verlangens naar een zekere christelijke volmaaktheid die men zich wel kan voorstellen maar niet kan beoefenen, en waarover velen onderricht geven maar niemand de daad bij het woord voegt. [Brief 190]

Volmaaktheid is er niet om te worden ingebeeld, omdat het aanleiding kan geven tot wanhoop wanneer de concrete realiteit van het leven dag na dag laat zien dat het onbereikbaar is. Het is belangrijk om te begrijpen dat niet het bestaan van een gebrek of fout een obstakel is voor volmaaktheid, maar bepaalde vormen van onze relatie met dat gebrek. Hoe hard we ook ons best doen, hoe heilig we ook zijn, we zullen altijd beperkt zijn, gemarkeerd door gebrek in alles wat we denken en doen. De vraag zit niet in hun aanwezigheid, maar in de plaats die we ze geven. Dit realisme is fundamenteel christelijk, omdat het in overeenstemming is met de manier waarop de verlossing ons bereikt binnen de grenzen van onze menselijke conditie.

De dorst naar perfectie of genezing, en een bepaalde geestelijke leiding, kan een manier zijn om de menselijke conditie af te wijzen en het streven naar perfectie voorbij de grenzen ervan te voeden. Maar verlossing wordt ons hier en nu gegeven in onze menselijke toestand, en niet ergens anders.

Weet," schreef hij aan dezelfde kloosterzuster, "dat de deugd van geduld hetgeen is wat ons de meeste volmaaktheid verzekert, en als we geduld met anderen moeten hebben, moeten we dat ook met onszelf hebben. Zij die streven naar de zuivere liefde van God hebben niet zozeer geduld met anderen nodig als wel met zichzelf. We moeten lijden onder onze onvolmaaktheid om de volmaaktheid te verkrijgen; ik zeg lijden met geduld, niet met liefde of liefkozing: nederigheid wordt gevoed door dit lijden. Maar God, die oneindig goed is, is tevreden met onze kleine taken en is blij met de bereidwilligheid van onze harten. [Brief 190]

De strijd van kuisheid is de strijd van nederigheid en naastenliefde, niet de strijd van prestatie. Dit kan ons helpen om helder, maar zonder wanhoop, naar ons falen te kijken. Begrijpen dat falen deel uitmaakt van het leven is een grote stap in de richting van kuisheid. Falen is een kans om te erkennen dat we niet almachtig zijn, dat we geen totale controle hebben over ons lichaam en ons leven. Er is een manier om jezelf tot zondaar uit te roepen en je schuldig te voelen die niet kuis is: jezelf tot almachtige uitroepen of je schuldig voelen omdat je niet almachtig bent. Het gaat dan om trots en niet om kuisheid.

Er schuilt een groot gevaar in het denken over affectief leven in termen van alles of niets, vooral als het gaat om onze specifieke staat. We zien vaak dat religieuzen of priesters afhaken omdat ze niet in staat waren een crisissituatie onder ogen te zien, of omdat ze het in alles-of-niets termen zagen. Dit zijn dezelfde priesters die tot dan toe zeer radicale standpunten hadden ingenomen over het celibaat of het affectieve leven, en die zich gedroegen als verdedigers van de strengste naleving. Nederig voorwaarts gaan, erkennen dat onze weg kronkeliger is dan we ons hadden voorgesteld, of elke dag onze professie vernieuwen, al is het soms flauwtjes, zijn manieren om onze toewijding waar te maken al kunnen ze lijken op een zwakgebod. De onbuigzame persoon ziet dit al snel als een goedkoop religieus leven, een sterk gereduceerd ideaal; maar door zijn alles-of-niets opvatting zal hij, wanneer hij vroeg of laat ontdekt dat hij niet kan waarmaken wat hij zegt, geen andere oplossing hebben dan terug te vallen op het verbreken van zijn beloften. Hij zal liever alles verbreken dan in nederigheid te blijven wandelen door toe te passen wat Sint Benedictus presenteert als de laatste, maar ongetwijfeld belangrijkste van alle goede werken: "*Wanhoop nooit aan Gods barmhartigheid*". En nederigheid kan zover gaan dat we accepteren dat we van anderen de steun ontvangen die we nodig hebben om uit deze situatie te komen.

Als God de dode boom van Golgotha kan laten bloeien, kan hij ook mijn fouten vrucht laten dragen. Misschien hebben we onze broeders nodig om te geloven, wanneer wij dat zelf even niet kunnen, dat mislukking niet het einde van alles is, maar dat God, in zijn oneindige vruchtbaarheid, er een etappe van kan maken op de weg naar heiligheid. [T. Radcliffe, The promise of life]

Celibaat: schandaal of levensgewone omstandigheid

Een 'vrijgezel omwille van het Koninkrijk' kan een moeilijkheid tegenkomen die hij misschien zelf moeilijk kan benoemen: die om een man te blijven. In sommige culturen, zoals in Afrika, is het celibaat een ongewone situatie die de indruk kan wekken dat een alleenstaande, zonder vrouw of kinderen, niet echt een man is, niet echt volwassen. Ze worden gezien als een soort steriele abnormaliteit, zonder echte sociale status. Maar in het Westen heeft het celibaat niet langer zoveel aantrekkingskracht, het lijkt niet langer een manier van leven buiten de norm: veel volwassenen leven alleen, of ze nu alleenstaand of gescheiden zijn. In Frankrijk vertegenwoordigen ze 15% van de bevolking, oftewel 10 miljoen mensen. De uitdagingen van het gewijde celibaat verschuiven en daarmee ook de plaatsen van innerlijke strijd. Het is niet zozeer het feit dat je geen normale sociale status hebt dat sociaal onbegrijpelijk is, maar het feit dat je het celibaat voor God leeft. In het religieuze leven zijn we bijvoorbeeld celibatair, maar niet om te leven met dezelfde autonomie en vrijheid van gedrag als onze celibataire vrienden in de wereld. We zijn vrijgezel, maar dit opent voor ons niet de mogelijkheid om affectieve relaties aan te gaan en te beëindigen op basis van toevallige ontmoetingen, om op reis te gaan als we daar zin in hebben, enzovoort. Tot voor kort kreeg deze verbintenis nog een buitengewone uitstraling. Dat kwam door de gave van onze hele persoon aan God, wat ook betekenis gaf aan onze levenskeuze. Vandaag is het eerder het tegenovergestelde: het lijkt absurd om celibatair te blijven in naam van een geloof dat niet langer gedeeld wordt en dan ook nog zonder de vrijheid die deze levenstoestand biedt.

Getekend door gebrek, maar toch zijn het nog mannen

In de Westerse samenleving wordt de celibatair aan God gewijde man niet gezien als een sociale abnormaliteit vanwege zijn celibaat, maar vanwege zijn seksuele onthouding. Is dit leven, gekenmerkt door gebrek en seksuele onthouding, nog wel een mannenleven? Het lijkt me dat we een diep register van lijden aanraken, maar een waar in religieuze en klerikale kringen zelden rekening mee wordt gehouden. Is de priester een man, mag hij zich gedragen als een man? Hij heeft niet alleen niet de seksuele ervaring die de normale uitdrukking van een mannelijk wezen lijkt te zijn, maar hij is ook ondergedompeld in een culturele, spirituele en morele omgeving die vandaag de dag een negatieve kijk heeft op wat lang als mannelijke eigenschappen werd beschouwd: activiteit, strijdbaarheid, autoriteit. En als religieus of pastor wordt hij voortdurend verwezen naar een ethische referentie, namelijk dat hij een vriendelijke man moet zijn, en naar een geestelijke referentie, namelijk dat hij open en gastvrij moet zijn. Ook hier zijn we niet in zo'n originele situatie: de goede vader is tegenwoordig degene die kookt, de kinderen in bad doet en ze van school haalt; en hij krijgt verwijten als hij te streng is voor zijn kinderen, of als hij ze betreft bij activiteiten die riskant lijken, tot het punt waarop hij zich gaat afvragen waar zijn rol als vader eigenlijk om draait. Een priester die het grootste deel van zijn tijd doorbrengt met groepen die voornamelijk, zo niet uitsluitend, uit vrouwen bestaan, moet toegankelijk en recht door zee zijn. Zijn menselijkheid zal worden gewaardeerd als hij zijn kwetsbaarheid weet te erkennen en als hij niet overheersend is. Als hij een driftbui krijgt of tekenen van ongemak vertoont, zal het oordeel snel duidelijk zijn: "Die heeft een probleem met vrouwen".

Zijn we ons voldoende bewust van deze malaise in de vorming van jongeren en in de broederlijke uitwisselingen tussen priesters en religieuzen? Durven we onder elkaar te praten over de moeilijkheid om man te zijn? Het gemis dat ons leven structureert is geen castratie. We geven een vorm van seksuele expressie op, maar dat betekent niet dat we onze identiteit als man verliezen. Als we een woordenschatanalyse maken van de houdingen die tegenwoordig als goed en constructief worden beschouwd, zowel op ethisch gebied als in het spirituele leven, is er dan iets dat als typisch mannelijk gedrag kan worden beschouwd? Het gaat hier niet om genderstudies en de sociale constructie van gender, maar om de ethische en geestelijke waardering van het geslacht in kwestie. Zoals we al hebben

gezegd, kan elke spreker tegenwoordig een zaal aan het lachen maken door mannen af te schilderen als grote, onhandige lomperiken. Als hij hetzelfde zou doen met vrouwen, zou hij worden toegesist en beschimpt vanwege zijn machismo. Tijdens een training voor thuisverzorgers werd een foto-taal oefening gebruikt. Een man koos een foto van een vrouw en zei: "Ik koos het omdat het mooi is, omdat het een vrouwenlichaam is". Zou hij hetzelfde gezegd kunnen hebben over het lichaam van een man? Waarom zou een vrouwenlichaam principieel mooi zijn en een mannenlichaam niet? Deze twee voorbeelden zijn genoeg om ons te wijzen op deze diepgaande, en daardoor destabiliserende vraag over wat een man vandaag de dag kan zijn. We hebben niets te betreuren van de tijden van patriarchaal machismo waaruit we zijn voortgekomen, maar dat weerhoudt ons er niet van om te constateren dat mannen zich toen minder afvroegen wat hun identiteit was. Ze reproduceerden het vaderlijke model zonder erover na te denken. Vandaag de dag is de status van vrouwen veranderd, wat heeft geleid tot een omwenteling in de mannelijke identiteit, maar we zijn nog ver verwijderd van een bevredigend evenwicht. Veel mannen voelen zich daardoor kwetsbaar. De overlevingsreactie van mannen die samenkomen om over voetbal en auto's te praten onder het genot van een biertje is niet noodzakelijk de meest vruchtbare en ook niet de meest geschikte voor religieuze mannen, maar waar kunnen ze dit onderwerp anders bespreken? Praten we in onze gemeenschappen ooit samen over het feit dat we mannen zijn? Zijn we in staat om op een andere manier dan ironisch te praten over de vreugde en moeilijkheden die we tegenkomen in onze relaties met vrouwen?

Wat moeten we denken van het feit dat de meeste belangrijke beslissingen (stemmen over professie, oproepen tot de orde, etc.) en evaluatiemomenten in ons leven (canonieke bezoeken, retraites, etc.) worden genomen door mannen in uitsluitend mannelijke institutionele functies? Er zijn enkele welkome vernieuwingen in deze richting, zoals de aanwezigheid van koppels en vrouwen in het onderwijzend personeel van seminaries, die soms bepaalde aspecten van het gemeenschapsleven delen, of de praktijk van canonieke bezoeken door een monnik en een moniale aan mannen- of vrouwenkloosters, zoals dat bij de cisterciënzers begint te gebeuren. Ervaringen zoals deze, die institutioneel goed begeleid worden en waarbij mensen betrokken zijn die emotioneel en spiritueel sterk zijn, kunnen stimulerende inzichten opleveren en mensen helpen om te rijpen in hun eigen identiteit.

Gemarkeerd door gebrek en toch niet beschikbaar

F. Alberoni heeft een eenvoudig idee naar voren gebracht, dat echter zeer accuraat blijkt te zijn: *om verliefd te worden, moet je beschikbaar zijn.* [Alberoni, *Le choc amoureux*, 1981, p. 78] Het is omdat er een ruimte voor hen beschikbaar is dat een persoon ruimte in ons leven kan innemen, zelfs alle ruimte. Dit nodigt ons uit om subtieler te kijken naar het verbreken van vaste verbintenissen in het religieuze leven of het priesterschap. Als degenen die weggaan zeggen dat ze weggaan omdat ze verliefd zijn geworden, is dat meestal omdat ze al weg waren, innerlijk, en een lege ruimte in zich hadden laten ontstaan, die snel bezet werd. Wanneer het leven dat we leiden geen betekenis meer lijkt te hebben, wanneer het gebedsleven zich beperkt tot een strikt formeel minimum en we geen menselijke middelen meer aanwenden om smaak en vreugde te vinden in deze vorm van leven, is het zeer waarschijnlijk dat we op een of andere dag 'verliefd worden'; maar dit is noch het teken van een noodlot, noch van een perverse verleidingskracht van de geliefde. Een gevoel van liefde ontstaat omdat er een beschikbaarheid was, een verwachting, zelfs als dit niet echt bewust was.

Het is dus niet het gemis dat gezien moet worden als de oorzaak van een min of meer onontkoombare mislukking, tenzij je een uitzonderlijke persoonlijkheid bent. Het is het gemis dat zijn betekenis heeft verloren, het gemis dat alleen wordt ervaren als een gemis dat niet langer wordt geleid door betekenis. De redenering zou precies hetzelfde zijn voor getrouwde mannen, die alleen verliefd worden in situaties waarin ze al, innerlijk, het huwelijk in de steek hebben gelaten, afstand hebben genomen van de

relatie die hen met hun vrouw verbond. Om verliefd te zijn, moet je beschikbaar zijn. Wanneer je geconfronteerd wordt met de mogelijkheid van een romantische relatie of verleidelijk gedrag waar je niet ongevoelig voor bent, is het anders om te reageren door tegen jezelf te zeggen dat zo'n relatie verboden is, of door te erkennen dat je niet beschikbaar bent voor zo'n relatie. Trouw is daarom gebaseerd op toewijding en op de relatie die iemand met Christus heeft, en niet op het formeel respecteren van verboden. Hoewel verboden kunnen helpen door het veld van mogelijkheden en gevaren af te bakenen, zijn ze ongeschikt voor de ontwikkeling van zingeving. Als we het verbodene alleen respecteren omdat het bestaat en voor geen enkel ander doel, zullen we het niet lang respecteren, zoals een gevangene die elke gelegenheid aangrijpt om te ontsnappen uit een omgeving waar hij stikt.